

NECESITĂȚI ȘI SOLUȚII DE DEZVOLTARE ÎN COMUNITĂȚILE RURALE DIN BAZINUL RÂULUI LĂPUȘNA: NOTĂ DE CERCETARE

Nicolae SALI

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Problemele de ordin social și economic, care au afectat spațiul rural în procesul de tranziție la economia de piață, invocă necesitatea studierii și evaluării socioeconomice a comunităților rurale. Abordarea problemei privind dezvoltarea rurală este condiționată de starea grea a satului. Mediul natural din arealul rural este într-o degradare continuă din cauza utilizării iraționale a resurselor naturale, a exploatării intensive a terenurilor agricole, a utilizării în agricultură a tehnologiilor nocive din punct de vedere ecologic, a poluării apei și aerului. În consecință, s-a redus productivitatea potențialului natural și au avut de suferit resursele acvatice, solurile și biodiversitatea. Continuă, în ritm accelerat, procesul de degradare a solurilor, ceea ce diminuează considerabil oportunitățile de dezvoltare a agriculturii, întrucât bonitatea terenurilor agricole este în descreștere. Se observă tendința îmbătrânirii populației, iar procesul migrațional a determinat într-o oarecare măsură depopularea satelor. Promovarea unei politici realiste de modernizare a agriculturii și a mediului rural, de redobândire a importanței sociale cuvenite a populației de la sate, de creștere autentică a prestigiului agriculturii este absolut oportună și constituie un factor puternic pentru redresarea social-economică și culturală a Moldovei, pentru accelerarea proceselor de integrare europeană.

Cuvinte-cheie: ruralitate, spațiu rural, dezvoltare, dezvoltare rurală.

NEEDS AND SOLUTIONS OF DEVELOPMENT IN RURAL COMMUNITIES IN THE LAPUSNA RIVER BASIN: RESEARCH NOTE

Social and economic problems affecting the rural area within the process of market economy transition provide the arguments to study and assess rural communities from the socioeconomic viewpoint. The approach to the problem of rural development is dictated by the difficulties the countryside faces. The environment from the rural zone degrades because of the irrational use of natural resources, extensive exploitation of the farmland, and the use of environmentally hostile products in agriculture, air and water pollution. As a result, the natural potential productivity has decreased and, water resources soils and biodiversity were damaged.

There is a continuous degradation of soils and this diminishes the possibilities for agricultural development because the fertility of the farmland decreases. There is a trend of population ageing while the migration caused the depopulation of the villages. Providing a realistic policy of rural area and agriculture modernization, of gaining the previously high social status of the rural population, of increasing the prestige of the farmers and rural area, these are really important actions for Moldova's economic situation improvement, and acceleration of the EU integration processes.

Keywords: rurality, rural area, development, rural development.

Problema privind dezvoltarea localităților rurale este complexă și actuală, datorită faptului că presupune activități de conservare a spațiului rural din punct de vedere economic, ecologic și sociocultural, pe de o parte, și nevoia de modernizare a vieții rurale, pe de altă parte. În Republica Moldova spațiul rural reprezintă cea mai mare parte a teritoriului țării. Suprafața teritoriului Moldovei este de 33846 km², dintre care spațiului rural îi revine cea mai mare parte din teritoriul republicii: 31239 km² sau 92,3% din suprafața totală. Potențialul demografic din spațiul rural constituie 2103,1 mii locuitori, sau 58,7% din total.

În anii de tranziție la economia de piață organizarea teritorial-administrativă a Republicii Moldova a fost supusă mai multor modificări. Actualmente, Republica Moldova este împărțită în 32 de raioane. Realitatea ne arată că în cele 60 de orașe ale Republicii Moldova bunăstarea socială și infrastructura sunt cât de cât acceptabile, pe când în cele 1575 de sate și localități din componența satelor nu există condiții pentru un trai decent și agreabil.

Polul principal al creșterii economice este municipiul Chișinău, unele tendințe pozitive profilându-se în Bălți și în alte câteva orașe de talie medie. Însă, orașele mici și mediul rural continuă să se afle într-o stare de depresie economică. Măsurile întreprinse în economie, cu scopul ajustării ei la mecanismele de piață, au afectat în mod direct comunitățile rurale.

Problemele sociale din comunitățile rurale diferă și în funcție de tipul colectivității, inclusiv de la o regiune la alta, de la un raion la altul, de la o localitate la alta. Nevoile populației dintr-o comună diferă semnifi-

cativ de cele ale populației dintr-un oraș mic, precum și de cele ale locuitorilor marilor orașe. Persistă o multitudine de probleme legate de mediul ambiant. Merită o deosebită atenție problemele privind asigurarea cu apă potabilă (îndeosebi în localitățile rurale), prelucrarea tutunului, a deșeurilor toxice, iar în ultimii ani și cele privind poluarea aerului.

Problemele de ordin social și economic, care au afectat în cea mai mare parte spațiul rural, invocă necesitatea cercetării și evaluării socioeconomice a comunităților rurale pentru a contribui la sporirea proceselor de dezvoltare.

Abordări conceptuale

Ruralitatea este expresia unui sistem social local în care se stabilesc relații sociale bazate pe legături de rudenie și vecinătate, pe un înalt grad de solidaritate socială. Aceste relații tradiționale au contribuit la menținerea tradițiilor, a identității țăranului, acesta din urmă constituind secole de-a rândul clasa socială cea mai numeroasă din mediul rural și din societatea globală.

Jacob Steve și A.E. Luloff [10] evidențiază trei aspecte importante într-o definiție a ruralității:

- ecologic, unde ruralul este alcătuit din mici comunități separate de zone largi de peisaj deschis;
- ocupațional, bazat pe legătura zonelor rurale cu un model de angajare în agricultură, silvicultură, pescuit etc. În ultimul timp, odată cu creșterea productivității în sectorul primar, forța de muncă în exces este treptat absorbită de piețele non-agricole ale muncii;
- sociocultural, unde ruralul este caracterizat printr-o aderență mult mai conservatoare la valorile tradiționale ale populației rurale.

Spațiul rural merită să fie privit ca un sistem teritorial funcțional, constituit din elemente și relații care au ca finalitate dezvoltarea acestuia atât pe plan socioeconomic, cât și cultural. Spațiul rural este în ultimă instanță expresia fidelă a modului de viață. În această accepție, el se constituie ca un sistem socioeconomic, geografic și demografic, alcătuit din subsisteme care fundamentează influența factorilor geografici asupra genezei și dezvoltării structurilor tehnico-economice inițiale (tradiționale), comportamentul factorilor geografici în ceea ce privește obiectul, productivitatea și condițiile muncii, comunicarea între așezările omenești, problemele legate de echilibrul optim om-natură.

Spațiul rural este caracterizat printr-o serie de elemente, care îi conferă individualitate și specificitate și care îl diferențiază de cel urban [8] pe diferite planuri, datorită structurii economice, ocupaționalității, proprietății, densității populației și a dimensiunii așezărilor umane, peisagisticii, modului de viață, respectării principiilor continuității și complementarității, intervenției statale, extinderii infrastructurii.

Din definirea și caracteristicile spațiului rural rezultă trei componente structurale majore ale acestuia: vatra, populația și moșia (terenurile agricole). Aceste componente sunt organizate pentru a răspunde unor nevoi de bază ale comunităților rurale (biologice, sociale, spirituale, strategice și de apărare). Spațiul rural este extrem de variat, cuprinzând teritoriul agricol cultivat, teritoriul ocupat de păduri și pășuni, teritoriul rural neagricol și aglomerările rurale.

Prin *dezvoltare rurală* desemnăm totalitatea acțiunilor întreprinse de instituțiile publice și private orientate spre îmbunătățirea nivelului de trai și a accesului la servicii al populației din mediul rural. Analiza detaliată a dezvoltării rurale pornește în primul rând de la definiția noțiunii incluzive de *dezvoltare*. Sociologul român Cătălin Zamfir [12] definește dezvoltarea ca un proces organizat prin care o comunitate, regiune sau țară implementează acțiuni care au menirea să genereze o schimbare pozitivă, dorită de cetățeni. Schimbarea dezirabilă, pozitivă, la care se referă autorul, include în egală măsură realizări dorite atât pe plan economic, cât și pe plan social.

Demersul teoretico-metodologic și gradul de studiere a temei

Demersul teoretico-metodologic al lucrării de față a fost asigurat printr-o analiză aprofundată a studiilor și lucrărilor realizate de Dimitrie Gusti, Henri Stahl, Traian Herseni, Ilie Bădescu, Păun Ion Otiman, Mihai Pascaru, Gheorghe Șișeștean, Ozana Cucu Oancea, Bernard Kayser, Andrei Timuș, Nicolae Țurcanu.

Dimitrie Gusti [4] abordează societatea ca o totalitate autonomă, motivată de voința socială a unor manifestări economice și spirituale (constitutive), juridice și politice (regulative), condiționate de cadrul cosmologic și biologic (natural), respectiv de cadrul istoric și psihic (social).

Traian Herseni [5] definește metoda monografică drept studiu pe teren, multilateral și intensiv, al unei unități sociale sau fenomen social. Iar ca trăsătură principală îi observă caracterul interdisciplinar și multimetodologic.

Henri Stahl [9] prezintă etapele, regulile și rezultatele cercetării monografice: luarea contactului cu informatorii (localnicii care dețin cele mai multe informații); regula neamestecului în faptele sociale și a observării directe; înregistrarea observației, descrierea, numărarea și măsurarea; studiul complexelor de fapte.

Pentru spațiul sociocultural românesc, una dintre cele mai evidente premise pentru cercetarea ruralului a constituit-o activitatea Institutului Social Român și a filialei în Basarabia (durata de funcționare la Chișinău e 1934-1941), care a trezit un adevărat interes față de problemele comunităților rurale prin organizarea în perioada interbelică a mai multor campanii monografice în localitățile Cornova, Iurceni, Nișcani, Copanca, Popeștii de Sus, Olănești, Vârpova, Dișcova. Toate aceste monografii și cercetări sociologice au avut ca scop cercetarea realității sociale din Basarabia, cunoașterea și elaborarea de metode întru soluționarea problemelor cu care se confrunta populația din mediul rural.

Problematica privind dezvoltarea rurală în spațiul sociocultural românesc a cunoscut o largă și temeinică abordare în lumea științifică și academică, regăsindu-se în numeroase studii și lucrări publicate în țară și în străinătate.

Ilie Bădescu [2] afirmă că cele două forme comportamentale ale psihologiei sociale țărănești sunt *cooperarea* și *ospitalitatea*, la care se adaugă generozitatea și toleranța. Spre deosebire de egocentrismul caracteristic populației de la orașe, ca expresie a individualismului, satul are ceea ce se numește „personalitate comunitară”, iar sistemul normativ, alcătuit din cutume, datini și obiceiuri, ca și sistemul de valorizare socială a țăranului, diferă esențial de cele ale orașeanului. După același autor, cultura satului are funcții complexe. Manifestările culturale au calitatea de a funcționa ca procese de valorizare socială a ocupațiilor sătești, a momentelor importante din viața satului – nașterea, creșterea și socializarea, căsătoria, moartea etc.

Păun Ion Otiman [8] caracterizează spațiul rural printr-o serie de elemente care îi conferă individualitate și specificitate și care îl diferențiază de cel urban pe diferite planuri: datorită structurii economice, ocupaționalității, proprietății, densității populației și a dimensiunii așezărilor umane, peisagisticii, modului de viață, respectării principiilor continuității și complementarității, intervenției statale, extinderii infrastructurii.

Mihai Pascaru [7] demonstrează cum un sat poate fi obiectiv plasat mai aproape sau mai departe de polul „comunitate” în funcție de faptul cât de bine se cunosc oamenii între ei, cât de intens comunică și cât de mult acționează împreună.

Problemele fundamentale ale satelor în lumina teoriilor modernizării și ale dezvoltării sunt abordate și în lucrarea *Tratat de sociologie rurală* [3], care reprezintă efortul a 30 de autori, coordonați de către profesorii Ilie Bădescu, Gheorghe Șișeștean și Ozana Cucu Oancea. O dimensiune originală a tratatului e asigurată de aspectele care dezvăluie problematica paradigmatică a sociologiei rurale, relația dintre comunitățile sătești și civilizațiile istorice, dintre rural și urban în procesul dezvoltării sociale, instituționalizarea ruralului.

În literatura de specialitate franceză se acordă tot mai multă prioritate abordărilor funcționale ale spațiului rural, abordări care permit cunoașterea în profunzime a diversității rurale, necesară în elaborarea politicilor de dezvoltare. În acest sens, Bernard Kayser [6], în funcție de activitatea economică, structura socioprofesională și dinamica demografică, a conturat următoarele tipuri de rural: ruralul profund, ruralul semiagricol, ruralul în mutație, ruralul în stagnare, ruralul intermediar. Problema centrală sintetizată de Bernard Kayser este cea a renașterii rurale. De fapt, acesta se concentrează asupra analizei unui fenomen de creștere demografică în spațiul rural, de schimbare a sensului migrației: din migrație cu sens rural – urban în migrație cu sens urban – rural.

Ca bază a analizei factorilor sociali în contextul dezvoltării rurale sunt și studiile de sociologie rurală desfășurate în cadrul Secției de Filosofie și Drept a Academiei de Științe a Moldovei realizate începând cu anii '60 ai secolului trecut. Studiile efectuate în această perioadă s-au axat anume pe studierea proceselor sociale în mediul rural din perspectivă comunitaristă. Interesul față de modalitatea de dezvoltare a satelor în baza unor procese sociale a caracterizat tot timpul sociologia din Republica Moldova. Astfel, problemele abordate reflectau, în special, dezvoltarea culturii la sat, trecutul și prezentul satelor moldovenești, problemele legate de planificarea dezvoltării social-economice a satelor. În contextul celor expuse menționăm lucrările savanților A.I. Timuș [11] și N.V. Țurcanu [13], care reprezintă un fundament metodologic pentru studierea relațiilor și proceselor sociale la nivel microcomunitar. Sociologii au realizat o analiză din perspectiva compatibilității dinamicii proceselor economice și a stărilor sociale, de cele mai multe ori tradiționale, de la sate.

Obiectivul prezentei investigații vizează sesizarea necesităților comunităților din bazinul râului Lăpușna la nivel de sat cu scopul de a direcționa și eficientiza activitățile de dezvoltare comunitară.

Metodele de cercetare. Utilizând metoda monografică (metodologie științifică ce cuprinde ca principiu fundamental descrierea obiectivă a realității), autorul studiului s-a axat pe un domeniu social bine determinat, care a permis ca prin metoda analizei secundare a datelor statistice și a literaturii relevante, a observației directe și a interviurilor de grup să se întreprindă evaluarea socioeconomică a comunităților rurale din bazinul râului Lăpușna. Au fost aplicate opt interviuri de grup (focused interview) cu răspunsuri libere la temele vizate. Convorbirile au fost centrate pe o experiență comună a tuturor subiecților, fiind formulate ipoteze privind implicarea cetățenilor în situații concrete. Pe această bază s-a alcătuit un ghid de interviu în care au fost fixate drept probleme: date de identificare (caracteristici) ale localității, evaluarea situației economice, starea de sănătate a populației, necesitățile comunității. Interviul de grup a fost recomandabil, deoarece de la persoanele convocate se pot obține informații utile pentru aprofundarea problematicii de studiu. În fiecare localitate au fost selectați în jur de 16 subiecți de interviu cu experiență în problematica rurală, incluzând autorități locale (primari, consilieri agricoli și ecologici, responsabili ai agențiilor ecologice); fermieri, proprietari de terenuri; lideri ai gospodăriilor țărănești; ingineri de cadastru; medici; specialiști pentru reglementarea regimului proprietății funciare; conducători de brigăzi; lideri ai ONG-urilor; specialiști în problemele tineretului; lucrători în silvicultură; profesori de biologie și geografie; preoți; alte pături sociale (pensionari, șomeri).

Cercetarea a fost realizată în perioada 15 iulie - 15 septembrie 2013 și a cuprins comunele: Pașcani, Lăpușna, Negrea, Sofia, Cărpineni, Minjir, Voinescu și Tochile-Răducani.

Rezultatele studiului

Tipologia așezărilor și gospodăriilor. În cadrul bazinului hidrografic și geomorfologic al râului Lăpușna sunt amplasate comunele: Pașcani cu satele Cornești, Secărenii Noi, Secăreni, Pereni, Mlădinești; Lăpușna cu satele Anini, Rusca; Minjir – s. Semionovca; Tochile-Răducani – s. Răzeși; Negrea; Sofia – s. Bolceana; Cărpineni – s. Horjești; Voinescu.

Cunoașterea tipologiei așezărilor și gospodăriilor reprezintă un element de bază în explicarea vieții economice și a relațiilor sociale. Structura așezărilor din această zonă este determinată de ocupația de bază a locuitorilor, care a fost și continuă să fie agricultura, de configurația terenului, caracterizat prin prezența colinelor, versanților și luncilor, dintre care versanții ocupă cele mai mari suprafețe, precum și a condițiilor sociale, destul de evidente în special în procesul parcelării terenurilor (de obicei, familiilor defavorizate li s-au repartizat pământurile mai degradate și sărace).

Satele sunt compuse din două componente funcționale: vatra (rezidențială) și moșia (productivă). Majoritatea satelor sunt de tip adunat, ușor răsfirate doar în unele părți de sat, în special spre zonele limitrofe. Gospodăriile sunt grupate, adunate între limitele unor vetre bine conturate, detașându-se net de teritoriul moșiei. Fenomenul de adunare a gospodăriilor a fost fie spontan, din nevoia de a economisi spațiul agricol, fie dirijat, prin acțiunea de populare. Gradul de îndesire a gospodăriilor este direct proporțional cu vechimea și puterea economică a satelor, care au o formă veche de organizare cu caracter agropastoral, relativ bine încheșat, străbătut de ulițe înguste și, de regulă, întortocheate, fără vreo ordine. În funcție de condițiile topografice locale, aceste sate prezintă o ușoară răsfire liniară (de vale, de drum, de culme etc.) sau areolară (de culme, de vale).

Relații sociale. Satul este o unitate socială cu o viață proprie, în care indivizii ce o alcătuiesc se comportă ca un întreg. Aceasta înseamnă că ei depind unii de alții și se simt în anumite privințe strâns legați, formând un ansamblu un corp cu o unitate de conștiință. Caracterul familiei sătești, integrarea ei puternică, importanța vecinătății la țară este o condiție esențială a suprapersonalizării vieții sociale, precum și a apariției și acțiunii tradiției și obiceiurilor – factori asociativi și regulatori ai vieții sociale. Satul are de obicei o conducere kolegială restrânsă ce impune anumite norme de conduită și comportament. Aceste norme se mențin pe perioade lungi de timp și nu suferă transformări esențiale. Viața socială la sat este personală, sinceră, spontană și durabilă. Legăturile sătenilor se referă nu doar la un aspect al personalității, dar au și un pronunțat caracter de servicii și contraservicii tocmai în domeniul de viață unde astfel de legături sunt cel mai puțin firești.

Satul etapei colectiviste a determinat transformarea țaranului într-un lucrător agricol, sistemul de intercu-noaștere între membrii colectivității fiind înlocuit cu cel de relaționare formalizată, substituind solidaritatea (voința colectivă) prin asemănarea și vecinătatea de altădată.

Privatizarea din sectorul agrar a dezvoltat, în linii mari, în această zonă două forme organizatorico-juridice, care au compromis procesul modernizării ruralului chiar din start: asociativ-colectivistă, păstrând de fapt vechea structură, și gospodăriile individuale.

Tabel

Forme juridice de modernizare a ruralului

Indicatori	Lăpușna	Pașcani	Minjir	Tochili Răducani	Negrea	Sofia	Cărpineni	Voinescu	În total
Nr. de sate	3	5	2	2	1	2	2	1	18
Nr. de populație	6670	5503	6030	3247	2295	4150	13296	3500	44191
Ferme (gospodării agricole) de stat	-	1	1	-	1	-	1	-	4
Asociații agricole	1	3	2	2	1	-	3	1	13
Gospodării individuale	1484	596	388	1644	244	522	422	658	5958

(Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, Chișinău, 2012 [1])

Prima formă menține statutul de lucrător agricol al țăranilor, iar cea de-a doua dezvoltă familismul ca unitate de producție. În primul caz responsabilitatea individuală este transferată conducerii asociației, în cel de-al doilea caz, deși se conturează clar responsabilitatea individuală, lipsa de responsabilitate este justificată prin situația economică precară. În cazul familismului, gospodăria agricolă produce doar pentru necesitățile interne, determinând o coincidență între familie și gospodăria agricolă, producând o confuzie a rolurilor. În acest caz, în însușirea experienței sociale prioritare sunt modelele din cadrul familiei și nu cele promovate de către instituțiile educative, deoarece controlul social familial este unul direct și constrângător, spre deosebire de cel realizat de către administrația publică locală.

Măsurile administrative, așa cum recunosc și locuitorii acestor comune, trebuie să fie însoțite și de schimbări structurale (dezvoltarea rețelei sociale a comunității, constituirea unor condiții facilitare de stimulare pentru dezvoltarea localităților etc.) cu scopul modernizării ruralului, condiție a depășirii situației actuale.

De asemenea, confuzia rolurilor determină și o percepție globală și nu funcțională a personalității celuilalt. Toți știu totul despre tot. De aceea, în procesul de informare se cere mult tact în explicarea atentă a tuturor aspectelor, fără evitarea chiar a celor ce par simple. Totul este important. Sistemul de intercunoaștere limitează relațiile sociale într-o arie geografică sau familială restrânsă. Se trăiește într-o prea mare intimitate colectivă cu toată lumea pentru a fi posibil să se creeze legături particulare. Asemenea evoluție a comunităților rurale determină și o revenire la unele practici tradiționale (*ex*: obiceiul de a împărți pământul fiecărui moștenitor, nu unui singur, dar fiecărui copil).

Viața în spațiul rural, mai mult decât în oricare alt mediu social, este așezată pe o serie de norme emanate din experiența de viață, din tradițiile, obiceiurile și cultura locală.

Viața socială și culturală, caracteristicile ruralului reprezintă un patrimoniu inegalabil al umanității, element care, de rând cu economia și ecologia, redă adevărata dimensiune a spațiului rural.

Starea de sănătate a populației. Starea sănătății populației este un indice integrat al dezvoltării sociale, o reflectare a bunăstării social-economice și morale a populației, a condițiilor de trai și a consumului de servicii medicale, precum și a gradului de educație adecvată despre factorii de risc și comportamentele sănătoase. Reieșind din aceste considerente, am inclus în studiul nostru evaluarea indicatorilor principali ai sănătății populației, care au un impact direct sau indirect asupra acestora, cum sunt poluarea mediului, alimentația incorectă, atitudinea față de propria sănătate etc.

Majoritatea celor intervievați au apreciat starea de sănătate ca fiind „nesatisfăcătoare” (Negrea), „mai jos de medie” (Sofia), „drastică” (Cărpineni). Printre bolile frecvent întâlnite sunt menționate cele cardiovasculare, gripa, diabetul zaharat. Din cauza calității necorespunzătoare a apei potabile, în comuna Sofia au fost menționate și bolile aparatului digestiv, în comunele Lăpușna, Pașcani bolile renale, reumatismul, iar în comunele Voinescu și Negrea hepatita (forma „A”). O situație aparte este în comuna Minjir, unde au fost depistate în ultimul timp cazuri de dizenterie.

Cauzele ce determină această situație, evidențiate de către intervievați, sunt multiple: sărăcia, nivelul scăzut de trai; nerespectarea regulilor igienico-sanitare; malnutriția; serviciile medicale cu plată; adresarea către medic doar în cazul îmbolnăvirii grave. O cauză aparte o constituie modul de percepție și conștientizare a problemelor ecologice din localitate.

„Bolile nu vin acum la moment. Oamenii nu înțeleg cât de mult influențează apa din fântâni, dacă ele se află lângă băligar. Noi avem acum în sol chimicale pentru 100 de ani înainte.” (Voinescu, femeie, 42 ani, medic)

Se evidențiază tendințe alarmante de înrăutățire a calității apelor cu toate pericolele ce rezultă pentru sănătatea populației. Continuă să persiste probleme serioase privind calitatea apei din fântâni. Gestionarea și stocarea necorespunzătoare a deșeurilor și a dejecțiilor animaliere, insalubritatea localităților și nerespectarea măsurilor elementare de protecție a surselor acvatice sunt principalele cauze de înrăutățire a calității apelor subterane și din fântâni.

Cu toate că utilizarea substanțelor chimice în agricultură s-a redus esențial, comparativ cu anii 90, totuși în localitățile cercetate se mai determină zone cu o poluare ridicată a solului cu deșeuri periculoase, inclusiv cu cele din categoria poluanților organici persistenti. De asemenea, se înregistrează terenuri cu poluare biologică a solului, determinată de necorespunderea parametrilor bacteriologici și parazitologici. Este necesară o analiza mai detaliată a acestor date de către instituțiile de sănătate publică locale, care ar trebui să inițieze măsuri de prevenire a multor maladii cauzate de poluarea solului.

Asigurarea insuficientă cu medici și scăderea acestui indicator pe parcursul ultimilor 5 ani influențează negativ accesibilitatea populației la serviciile medicale. În special, constatăm o lipsă a medicilor specialiști (cardiologi, gastroenterologi, oncologi, neonatologi etc.). Lipsa acestora are impact direct asupra stării de sănătate a populației cu înrăutățirea tuturor indicatorilor ce o reprezintă, creșterea morbidității și mortalității în toate grupurile de vârstă, lipsa activităților de prevenție și profilaxie.

Studiul confirmă că așteptările populației din aria cercetată sunt mai înalte față de calitatea serviciilor de sănătate oferite de sistemul sănătății. Populația indică lipsa de încredere în medici, probleme în comunicarea cu personalul medical și informarea neadecvată. Aproape toți participanții la interviurile de grup (atât cei cu asigurare medicală, cât și cei fără asigurare) consideră că nu s-a schimbat spre bine calitatea serviciilor medicale, în unele cazuri se menționează chiar înrăutățirea situației.

Considerăm că este necesar de a amplifica activitățile de asistență medicală și control profilactic în rândurile populației rurale, de a dezvolta măsuri ce ar crește accesul la servicii de sănătate, cum ar fi organizarea mai frecventă a echipelor mobile de specialiști, asigurarea transportului individual pentru medicii de familie, care s-ar putea deplasa zilnic în satele cu infrastructura mai puțin dezvoltată.

Cercetarea a stabilit că există probleme grave legate de utilizarea terenurilor agricole, gestionarea solului și apelor. Actualmente, aproximativ 3/4 din terenurile agricole ale Republicii Moldova se află în proprietate privată, iar gospodăriile țărănești/de fermieri ocupă un loc important printre agenții economici din zonele rurale. Însă, trebuie de menționat că problemele au rămas aceleași: resursele financiare pentru modernizarea agriculturii, utilizarea rațională a terenurilor și păstrarea gradului de fertilitate, lupta cu speciile dăunătoare și maladiile culturilor, asigurarea vandabilității sporite (orientare spre export), a competitivității produselor, reînnoirea echipamentului și aplicarea tehnologiilor avansate, dezvoltarea servirii tehnice agricole, dezvoltarea socială a satului etc.

Problema utilizării terenurilor agricole

Utilizarea terenurilor agricole este apreciată de către intervievați în majoritatea localităților ca nesatisfăcătoare. Cauzele care au determinat această situație, evidențiate în rezultatul interviurii, sunt multiple. O primă cauză rezultă chiar din procesul de efectuare a *privatizării în sectorul agrar*, care s-a realizat în absența unei strategii de dezvoltare durabilă, fiind orientată doar spre împrăștierea țăranilor fără o informare și instruire minimă în domeniul vizat. În unele localități *distribuția terenurilor agricole* s-a făcut nerespectându-se cerințele agrotehnice minime (mărimea terenurilor, orientarea lor ce determină efectuarea lucrărilor de arătură de la deal la vale etc.). Deși repartizarea terenurilor s-a realizat cu foarte multe lacune, oamenii, cu excepția unor locuitori din comuna Sofia, se pronunță împotriva unei noi repartizări a terenurilor.

„Repartizările nu s-au făcut bine, mai ales a terenurilor arabile. S-a încălcat tehnologia de lucrare a solului, nu s-au avut în vedere povârnișurile, fiecare lucrează în direcția cum este terenul – ceea ce contravine tehnologiei.” (Sofia, bărbat, 38 ani, inginer de cadastru)

Deși în unele comune (ex., Lăpușna) au fost respectate unele cerințe minime la repartizarea terenurilor, *lucrările agricole* se efectuează mai mult *manual*, determinând o orientare spre culturile prășitoare, unde pot fi evitate lucrările mecanizate; aceste culturi acoperă necesitățile de alimentație și întreținere a animalelor, provocând în același timp eroziunea solului. În același timp, lipsesc *acțiunile comune de menținere și dezvoltare*

tare a fășiilor forestiere, derulând un proces de degradare a viilor și livezilor, are loc defrișarea fășiilor forestiere, cu toate că majoritatea terenurilor agricole sunt situate pe versanți.

Tehnica agricolă este în mare parte învechită și necesită cheltuieli mari de întreținere. Din această cauză unele lucrări agricole (aratul, semănatul, recoltarea) se fac cu întârziere.

„Tehnica-i veche, aproximativ 70% din parcul de tractoare au vârsta de peste 8 ani. Dacă unul sau două din ele ies din funcțiune, până le repari timpul trece. Iar dacă întârzi cu 2 zile semănatul porumbului, undeva 15-20% din roadă scade, deoarece în primăvară se merge spre uscarea solului.” (Pașcani, bărbat, 45 ani, conducător de brigadă)

Practicile pozitive curente de utilizare a pământului denotă modele de însușire a experienței sociale. Relația om – pământ a redevenit determinantă în stabilirea poziției sociale a individului în dependență de efortul depus și succesele obținute. Experiența în domeniul agricol reprezintă practici minime de utilizare rațională a solului. În cooperativele agricole se efectuează *lucrări agricole mecanizate* în proporție de 60-75%, respectându-se în același timp asolamentul, aplicarea minimă a îngrășămintelor etc.

Se dezvoltă unele *forme asociative* de activitate: la prelucrarea solului, strânsul roadei ș.a.

Privatizarea în sectorul agrar a stimulat *motivația și interesul* de cunoaștere, perfecționare și dezvoltare a unor abilități de organizare și administrare.

„Se dezvoltă simțul de proprietar. S-a trecut de la o formă la alta, unde fiecare primește așa după cum a muncit. Ne învățăm să fim gospodari și să gospodărim pământul.” (Sofia, bărbat, 48 ani, lider de gospodărie țărănească)

Utilizarea pășunilor naturale

Starea actuală a pășunilor naturale este de asemenea nesatisfăcătoare, nu se respectă graficul pășunatului.

„Pășunile sunt degradate, suprafețele cu iarbă pentru animale constituie doar 30-40%, restul numai buruiene. Mai mult decât atât, vitele umblă pe toate lanurile când solul îi umed și iarba abia începe să crească. Astfel, pământul se bătătorește și când vitele trebuie să iasă la păscut, nu prea mai au unde să iasă. Aria pășunilor s-a micșorat din cauza că multe terenuri au fost arate sau au fost date la cote.” (Negrea, femeie, 36 ani, consilier agricol)

Într-o stare mai bună sunt pășunile din comuna Cărpineni. Aceasta se explică prin faptul că există multă umiditate, deoarece apele sunt la suprafață. La Mingir pășunile ocupă 830 ha, sunt într-o stare bună, nu sunt degradate, însă se află la o distanță mare de la sat. O stare satisfăcătoare a pășunilor au constatat intervievații din comuna Negrea.

Necesitățile comunității vizând gestionarea solului

Evaluarea necesităților comunității relevă de fapt componentele unei activități de succes: determinarea formei de organizare juridică; utilizarea practicilor pozitive în lucrarea pământului; finanțarea corespunzătoare (creditare în condiții avantajoase); informarea și instruirea în domeniul agricol etc.

Principalele necesități ale comunității vizează: informarea în domeniul agricol, al tehnologiilor și protecției ecologice; instruirea; elaborarea unor strategii și modele organizatorico-juridice de alternativă; susținerea și promovarea unor forme asociative de activitate în sectorul agrar (producere, realizare); asigurarea cu material semincer de calitate, îngrășăminte, mașini agricole; finanțarea sectorului agrar; perfecționarea cadrului juridic

Soluționarea problemelor vizând gestionarea solului în viziunea locuitorilor

Conform celor relatate de persoanele intervievate, problemele pot fi soluționate prin acordarea serviciilor de consultanță și instruire a populației. Suportul tehnic (sub forma organizării parcurilor de mașini agricole cu scopul prestării de servicii) ar constitui o condiție a revitalizării sectorului agrar, acest fapt stimulând și asocierea proprietarilor individuali în planificarea unor lucrări agricole.

„Trebuie de centralizat tot ce a mai rămas din tehnică, urgent de organizat pe lângă primărie o brigadă de mecanizatori care să lucreze pământul. Oamenii urmează să se asocieze formând grupuri a câte 50 de persoane, astfel încât toți să poată folosi tehnica, rotația culturilor, îngrășămintele.” (Sofia, bărbat, 43 ani, primar)

Soluțiile propuse pentru rezolvarea problemelor se deosebesc și după modul de administrare a proprietății funciare. În timp ce membrii cooperativelor agricole manifestă neîncredere față de liderii acestora, privind distribuția neechitabilă a bunurilor, proprietarii individuali tind spre o organizare a unor asociații bazate pe principii echitabile și cu efect direct.

Deși în majoritatea cazurilor ca motiv al insuccesului este menționată proasta finanțare, de fapt nu se ia în calcul lipsa de experiență în desfășurarea businessului agricol, care presupune scop determinat, plan de afaceri, finanțare corespunzătoare, roluri clar definite, educație și instruire continuă etc.

Fâșiile de protecție contra vântului și alunecărilor de teren

Cota terenurilor deteriorate în aria-pilot este foarte mare – de la 1,9 până la 4,6% din total (media pe republică fiind 0,002%). Condițiile naturale în teritoriu (relieful accidentat, ploile torențiale) și modul de gospodărire în agricultură conduc la intensificarea și extinderea proceselor de alunecări active de teren. Conform celor relatate de cei intervievați, cauza alunecărilor este schimbarea reliefului și tăierile ilicite ale arborilor. Printre cauze s-a mai menționat și faptul că pământurile supuse alunecărilor sunt date în posesie proprietarilor individuali.

„Relieful s-a ridicat din cauza eroziilor și izvoarelor, pentru că pământul este lucrat în paralel cu direcția. Fâșiile de protecție se află într-o stare foarte rea, multe se taie. Acolo unde sunt suprafețe mari de teren agricol fâșiile forestiere au fost tăiate și copaci au rămas doar pe margină de drum. De la Tochili-Răducani până la noi, dacă privești de pe cel mai înalt deal, nu mai vezi livezi, ci doar o monocultură; vara aici parcă-i cuprător. Terenurile supuse alunecărilor sunt date în proprietate individuală, iar deținătorii nu înțeleg pericolul pe care îl prezintă alunecările.” (Voinescu, femeie, 44 ani, lucrător în silvicultură)

Toate grupurile interviuate conștientizează problemele alunecărilor de teren și necesitatea fâșiilor de protecție contra vântului, dar, totodată, s-a constatat o indiferență din partea populației. Aceasta se explică prin faptul că intervievații pun accentul în mare măsură pe lipsa de finanțe și mai puțin pe forțele proprii. Contrar opiniei exprimate, intervievații sunt predispuși să se implice în soluționarea problemelor și propun căi concrete.

„Să nu se are pășunile, povârnișurile trebuie împădurite și folosite terasele. În râpele care au fost transmise ocolului silvic trebuie sădiți copaci. Cu ajutorul primăriei trebuie de strâns semințe de salcâm, de ghindă care să fie semănate pe o suprafață oarecare, astfel că peste 2-3 ani să avem puieți.” (Tochili-Răducani, bărbat, 55 ani, specialist în reglementarea regimului proprietății funciare)

Totodată, intervievații s-au expus și asupra modului în care populația se poate implica în rezolvarea problemelor.

„Avem 30 ha care se socot teren agricol, dar s-au înmulțit salcâmi. Locuitorii trebuie numai să-i scoată și să-i planteze acolo unde-i necesar. Fiecare om ar trebui să sădească în fiecare an câțiva puieți de salcâm ca să nu vină dealul la vale.” (Negrea, femeie, 28 ani, lider de ONG)

Gestionarea apelor

Apele în zona investigată se întind pe o suprafață de 829 ha (1,6%) din totalul de 49.990 ha.

Principalele surse de apă sunt: fântânile, izvoarele, fântânile arteziene, bazinele de acumulare.

Apa potabilă este o problemă cu care se confruntă majoritatea localităților. În comuna Lăpușna au fost depistate 5 fântâni cu nitrați, iar apa din circa 30% de fântâni nu corespunde normelor de consum. În același timp, în unele fântâni au fost depistate diferite săruri. Din totalul de fântâni de pe teritoriul comunei Sofia doar 10 corespund cerințelor de consum. La Minjir situația este cu mult mai gravă, apă potabilă fiind lipsă, fapt ce influențează direct asupra sănătății oamenilor și a animalelor. În cadrul ultimului control al apei efectuat în comuna Negrea au fost depistați nitrați în toate cele 26 de fântâni verificate, iar în perioada caldă a anului situația este cu mult mai gravă, apa potabilă fiind transportată de la o distanță de 2-3 km. În comuna Tochile-Răducani apa conține multe săruri, astfel că în instituțiile educative (școală și grădiniță) se utilizează doar apă fiartă. La Pașcani apa se apreciază în baza calităților gustative și nu se efectuează analizele necesare.

Ape reziduale. O problemă aparte o constituie apele reziduale. În zona inclusă pentru cercetare sunt situate 5 fabrici de vin și o secție de conservare. Apele reziduale de la Rusca se revarsă din rezervorul de acumulare, pe lângă stația de epurare, care de altfel nici nu funcționează, ajungând în râul Lăpușnița. O situație similară este atestată la fabrica de vin de la Pașcani. Stația de epurare a apelor reziduale nu funcționează și, deși sunt create niște filtre artificiale (dambe de protecție), apele reziduale se varsă direct în râul Lăpușnița. Lipsa instalațiilor de epurare a apelor uzate este atestată în com. Cărpineni, unde evacuările canalizate din sectorul de producere (fabrica de vin, secția de uscare a fructelor cu linie pentru suc, oloinița, morile), precum și a apelor uzate de la spital, școala internat se revarsă în Lăpușnița. Aceeași situație este și la Sofia, unde apele uzate de la fabrica de vin nu se epurează, ci se păstrează în iazuri biologice de unde apoi se revarsă în Lăpușnița. Situația relativ mai bună din com. Negrea și Tochili-Răducani se explică prin faptul că în aceste localități nu sunt întreprinderi. Deși persoanele interviuate evidențiază că sursa principală de poluare excesivă a resurselor acvatice sunt apele uzate canalizate din sectorul de producere, acestea conștientizează mai puțin

pericolul pe care îl reprezintă scurgerile casnice necanalizate și cele canalizate, care de fapt dețin un grad mai înalt de poluare a apelor în rezultatul distrugerii fostelor complexe de epurare și funcționării nesatisfăcătoare a celor existente.

În comuna Pașcani *apele subterane* constituie cauza salinizării a 10 ha de teren, iar în comuna Sofia terenurile salinizate cuprind o suprafață de 20 ha.

Ape pentru irigație. Irigarea terenurilor agricole în majoritatea localităților vizează doar culturile legumicole sau terenurile din apropierea bazinelor artificiale de apă. În comuna Lăpușna sunt supuse irigării doar 50-60 ha, deoarece iazurile sunt date în arendă, respectiv fiind impuse anumite interdicții privind utilizarea apei. La Pașcani irigarea se realizează pe o suprafață de 45 ha. Doar aproximativ 12 ha de culturi legumicole sunt irigate în comuna Negrea, apa fiind pompată din iaz și din râul Lăpușnița. Din cauza că apa conține foarte multe săruri irigația nu se efectuează în comuna Tochili-Răducani.

Suprafața redusă a terenurilor agricole irigate poate fi explicată prin mai mulți factori: lipsa liniilor și instalațiilor tehnice necesare irigării; costurile ridicate, care nu pot fi suportate de gospodăriile individuale; compoziția apei etc. Suprafața bazinului hidrografic al râului Lăpușnița este într-o stare ecologică nesatisfăcătoare.

Necesități și soluții

Necesități: deficit de apă potabilă (Sofia, Negrea, Tochili-Răducani), lipsa totală a acesteia (Minjir); restabilirea fântânilor arteziene în scopul asigurării populației cu apă tehnică; realizarea sistematică a analizei calității apei potabile; irigarea terenurilor agricole.

Soluții propuse pentru satisfacerea necesităților: construcția apeductelor cu scopul asigurării cu apă a populației în localitățile Sofia, Negrea, Tochili-Răducani; restabilirea fântânilor arteziene; asocierea persoanelor în scopul realizării lucrărilor de irigare a terenurilor agricole; restabilirea sistemelor de drenare contra apelor ce ies la suprafață; crearea rezervoarelor de apă (heleștee).

Concluzii

Spațiul rural, prin natura activităților umane, a relațiilor din cadrul comunităților și ale celor intercomunitare, este un spațiu social. Scopul cel mai important al dezvoltării socioculturale a spațiului rural îl reprezintă îmbunătățirea condițiilor de trai ale locuitorilor. Acest lucru s-ar putea realiza prin:

- stimularea pentru o comunicare mai bună și o colaborare constructivă între diferitele grupuri de locuitori din spațiul rural;
- crearea și sesizarea relațiilor sociale și de spațialitate;
- integrarea noilor-veniți prin coparticiparea la viața culturală și la dezvoltarea satului;
- participarea la luarea deciziilor și la găsirea de soluții corecte și democratice pentru diferite situații de interes comun.

Viața socială a localităților rurale este legată de viața spirituală, de cultură. Cultura tradițională, obiceiurile constituie un patrimoniu inconfundabil al fiecărei localități, zone sau regiuni rurale. Din păcate, multe din elementele vieții sociale și culturale astăzi nu mai persistă în mediul rural. Migrația *în afară* a redus semnificativ din importanța normelor și valorilor care păreau definitiv statornicite.

Prin prisma rezultatelor analizelor întreprinse, raportate în primul rând la nevoile reale ale populației, practic toate domeniile examinate în cadrul studiului de teren se consideră a fi de perspectivă pentru dezvoltarea localităților rurale din această zonă. În mod firesc, pentru valorificarea oportunităților în toate aceste domenii, studiul de teren relevă cu pregnanță necesitatea dezvoltării spiritului antreprenorial al locuitorilor din mediul rural, prin dezvoltarea abilităților de participare la procese de învățare continuă, precum și prin crearea condițiilor și facilităților necesare în vederea inițierii de noi afaceri în zona respectivă. De asemenea, dezvoltarea infrastructurii și a rețelelor de utilități ar putea constitui o sursă de locuri de muncă și de venituri stabile pe o perioadă mai lungă de timp.

Studiind situația socioeconomică a comunităților rurale din bazinul râului Lăpușna, constatăm că în cele opt comune analizate (Pașcani, Lăpușna, Negrea, Sofia, Cărpineni, Minjir, Voinescu, Tochile-Răducani) nu sunt create condiții pentru un trai decent și agreabil. Problema privind situația social-economică a celor opt localități este o problemă de micronivel. Prin aceasta înțelegem lipsa autonomiei financiare, administrative și economice care ar genera la o scară mai largă actualizarea problemelor locale și ar da naștere la inițiativă. Inițiativa, susținută de autonomia administrativă și cea economică, precum și conlucrarea acestora vor favoriza atingerea unui scop și vor contribui la soluționarea problemelor social-economice.

Bibliografie:

1. Anuarul statistic al Republicii Moldova. Chișinău: Statistică, F.E.-P. Tipografia Centrală, 2011.
2. BĂDESCU, I. *Satul contemporan și evoluția lui istorică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
3. BĂDESCU, I., CUCU OANCEA, O., ȘIȘEȘTEAN, Gh. (coord.). *Tratat de sociologie rurală*. București: Mica Valahie, 2009.
4. GUSTI, D. *Opere*, vol.I. București: Editura Academiei, 1968.
5. HERSENI, T., GUSTI, D. *Teoria monografiei sociologice, cu un studiu introductiv: Sociologia monografică, știință a realității sociale*. București: Editura Institutului Social Român, 1934.
6. KAYSER, B., BRUN, A., CAVALTHES, J. LACOMBE, P. *Pour une ruralitechoisie*. Datar: Editions de l'Aube, 1994.
7. PASCARU, M. *Matricea comunitară. Cunoaștere, comunicare și acțiune comună în satul contemporan*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2003.
8. PĂUN, I. *Dezvoltarea rurală în România*. Timișoara: Agroprint, 1997.
9. STAHL, H. *Tehnica monografiei sociologice*. București: Editura Institutului Social Roman, 1934.
10. STEVE, J. and LULOFF, A.E. Exploring the Meaning of Rural Through Cognitive Maps. In: *Rural Sociology*, 1995, no 60(2), p.260-273.
11. TIMUȘ, A. *Tranziția la economia de piață: probleme sociale*. Chișinău: AȘM, 1991.
12. ZAMFIR, C. Dezvoltarea socială: câteva elemente teoretice. În: ZAMFIR, C. STOICA, L. *O nouă provocare: dezvoltarea socială*. Iași: Polirom, 2006.
13. ЦУРКАНУ, Н.В. *Общее и особенное в развитии социальной структуры сельского региона в условиях АПК*. Кишинев: Штиинца, 1985.

Prezentat la 07.10.2013